

Тања Крагујевић

СУЗЕ ТАМЕ, И ДРУГЕ ФИКЦИЈЕ

Готово је сувишно да кажем да живот, већ одавно, не могу замислити без фотографије.

У једној давнашњој мојој песми постоји стих: *Рођена у црно-белом снимку...* И истину је тако. Дошавши на свет, у збуњеном осмеху моје мајке, у сенћанској болници, умотана у беле свитке, осмехнух се и ја – на црно-белом, и до данас сачуваном снимку мога оца. Своје емоције, стање духа, своју свест, будност, тачност – или фасцинацију, отац је, више од шест деценија изражавао управо муњевитом емотивном промишљеношћу, и страсном пробирљивошћу својих снимака – оком, срцем, инстинктом, бљеском духа: камером.

Очеви фотоси, пре свега они, из већ полузаборављене, полувеконе епохе, која чини, на многе начине, и мој лични двадесети век – али и други – из породичне архиве, као и они, баш моји, које сам сама, лачички начинила, саздају сад, мојим сентименталним и сакупљачким поривом, замашан фонд. Он, пак, запоседа све више простора, у иначе скромном дому, озиданом књигама, где их у сваком слободном часу изнова прегледам, тражим, припајам, раздвајам, обједињујем, распоређујем, одабирам, па и дестинирам – без наде да могу начинити много више систематичности и реда (ко би могао одредити и наметнути ред мору!), а најчешће са једном једином извесношћу – да не желим друго до то, да у сваком трену могу да их додирнем, и погледам. Да они, из мојих руку, никада и никуда не оду.

Иако то обиље – којем је у простору тесно – тако безбедно већ живи у мени.

Спадам у оне који заборављају податке, године, а понекад, признајем, и имена.

Али те фотографије – „слике” онога што представљају – поистовећене са ликовима и околностима забележеним на њима – ретко када могу утонати, просто отићи, у мој заборав. Једном виђене, постају посебна, сасвим интерна и интимна архива, похрањена у чулима, у меморији. Када пронађем, и након неколико година, па и деценија, снимак који ми се учини познат, са лакоћом га, и најчешће тачно, здружим са оним, давно одложеним, јер ме томе води дубинска меморија (а, можда ипак, и емоција) – говор слика, којим се оне међу собом траже и распознају, потврђујући своју блискост, и сродства.

И читав један свет, жив и покретан, постаје тако потпуно напоредан ономе који иначе граби кроз овај збиљски, и брзински ток, и представља ми подједнако важну животност збиље. Толико је снажан у свом напредовању, и у овим мојим сваки час обновљеним проходима кроз албуме, фасцикле и кутије, да закупи каткад сву моју пажњу и време.

Почнем ли са једним или два фотоса у руци, које бирам за неку одређену сврху и прилику, завршићу у времену које престајем да мерим, или одређујем категоријама прошлости и садашњости, лебдећи између онога што ми ти снимци саопштавају и онога што и ја, неким сасвим новопробуђеним речником, саопштавам себи, или дошаптавам њима. Упијајући их, допуштам да се стопе не само са реалношћу неког тренутка прошлости, већ ево, и овог трена.

Шта је онда време? И где је? Кад тако интензивно у мени пребива неко благословено и неименовано благо, што сваког часа почиње, и наставља, дубоко и далеко, а непрегледно и блиско, ту, под кожом, у свим чулима, свој живот. Осетљив, континуиран, клизан, попут непрекинутог филма, којим непрекидно нешто сазнајем, а путујем свакад, захваљујући њему, још даље и дубље.

Изненади ме и властита склоност ка додирљивом, која је у данашње сајбер-време, већ сасвим старинска. А у свету фототрафије, и она припада тој чари заната, тока израде, што почиње подешавањем светлости рефлектора, или сталка са апаратом, притиском на дугме којим се активира мали, одсудни шум и бљесак. А ту су онда и ролне са квадратима филма, свијене у кругове и спирале, изувијане попут ДНК осе времена самог. Да би се све окончало, опет, комадићем папира, на којем су фототрафије израђене, дозване на светлост дана, па тако на свој начин, прозване и изазване – „изражене” – ове слике. У свом медију, оне су тако доказ видљивог, и невидљивог. У том разграничењу сенки од некад, и светлости од сада, или валерима било ког времена, једноставно – неомеђеном садашњошћу *свог* тренутка, и тактилношћу *своје* медијске, посредне твари – просто, и неосетно, прерастају у обиље података сажетих у одређени сегмент, квадрат, неке шире, и у први мах несагледиве приче. Јер, упркос многознаковности, која је у природи

ове сликовности, и опипљивост фотографије је део флуида, оне медијске транспозиције којом настаје, и којом се улива у ток онога што престаје бити само делић филма, заробљени домен виђеног.

Чак је и та, „објективна”, непорецива, „тврда” реалност, до које допиремо, део меких штива, нечије визуре; осећаја за стварност онога ко је иза објектива. А тако и сама, још у дубљој својој перспективи, из које је издвојена, и још примарније, ова реалност припада неомеђености унутарњег света онога који ју је начинио. Свеједно што је сада обухваћена овим, видљивим и догађајним супстратом збивања, изван његовог рама, неко је невидљиво дешавање, и даље рођење представа онога ко посматра, њеног рецептора, али, и многих асоцијација, сећања, предзнања, предиспозиција, оног ко је ухватио тај кадар, и са неким егземпларним разлогом селекције извукао га из, такође, разнозначног контекста – социјалног, историјског, посебног и личног, из животне масе и њеног обиља, из тока и промене, из личне приче и биографије, које остају невидљиве, наслућене, и које нас мноштвом својих наговештених, хипотетичких могућности једнако узнемире и закупе – до мере до које се осећамо кривцима за њихово утоноће у непознато. За немогућност да се зауставимо, и кажемо себи: да, то је то. Довољно ми је, и хвала оку камере што и то мало, и тако битно, није пропуштено.

Дочаравања читавих спектра „стварности”, у свим наборима и прегибима те прве њихове поставке, која нам је непосредно предочена, ипак остаје загонетност. Зачетак, епизодни час, или климакс неке приче тако се све више пројектује у причу саму. Другачију, за сваког посматрача. А она нас, просто, увуче у одгонетања, у своје тајновите џепове, заливе, и оазе. За непун трен смо већ уграђени у путопис, исписан по ритму и следу необичне микстуре – времена и личних потписа – које можемо пронаћи само ту, и само тако – њеним посредовањем, и прецизним речником тренутка. Читањем слике, читањем нас самих.

А тамо где се документ и прича допуњују, у инвенцији читања првобитне реалности о којој снимак сведочи, и друге, која се у мени успоставља (која пак без документа, у тој равни визије, и таквог контемплативног тока, не би постојала), читав је еруптивни извор перспектива, углава гледања, којима се не назире крај. Као да тај комадић стварности на папиру – незамењиви артефакт – једном усвојен, постаје најприснији део мог интимног самосаопштавања.

Мислим на све те призоре, ликове – дубину која израња из праши-не времена, и обиља претпоставки – а која ми ипак омогућује јасност погледа. И нуди доказе, о себи самој, али и, посве неочекивано, и када то није њен циљ – о мени. Оној која гледа, тумачи, и постаје творац вероватног – негде тек на прагу једне, негде ван мене засноване, аутентичне приче, а опет, и на прагу нове мене, оне, коју та прича остветљава, а коју та прича мења.

Као да ме је невидљиви маг дотакао, а један непознати станар мог бића указао се на тај знак, пробуђен, да каже да је ту, да и он постоји и да и сам има понешто да дода.

Све би, без ње, фотографије, помишљам, било пусти дим, чиста фикција.

Смештање филма у његово лежиште у фотоапарату, стога ми је, на неки начин, налик свечаности иницијације, почетка неког новог тока живота, који ће, чим се филм развије, постати догађајност тро-струког временског реда: тренутак онога што је било, али и живи доказ оно штога јесте и што ће бити. И једног драгоценог флуида, који лелуја *између*, који све те могућности повезује, а за који не бих могла тачно рећи да ли представља порив за изрицањем, фотографисањем тренутка ког поистовећујемо са „истином”, или омађијаност њеном недокучивошћу, неком врстом мистерије стварног.

Пријатељи ме данас помало у чуду гледају како баратам својом скромном опремом, и знањем, док они виспрено, спретно и сигурно, просто усмере своје дигиталне апарате ка циљу, или шкљоцну мобилним телефоном, сигурни да оно што виде, и без опипљивости филма, јесте и оно што остаје: у отвореном простору галерије визуелних чуда, прецизан, чини се заувек забележен исечак живота, у савршено и унапред прилагођеном параметру, сусрету дигиталних и визуелних осетила ових данас незаобилазних, свакидашњих наших пратилаца.

Готово да свим тим могућностима – уграђеним у технолошке особености *сйраве*, која је преузела потребне спретности и вештине и субјекта и апарата – онај ко одмерава дистанцу, фокусира приказ, мисли, и емотивно се уграђује у слику, перспективу и доживљај, није ни потребан. Поштеђен је те најскупоценије инвестиције, времена, размишљања, ризика од грешке, понављања – укратко, сопственог уношења. Неизвесности, најзад, па и бојазни да ли ће сва очекивања, и напон тренутка, уродити плодом.

Поштеђен, кажем. А можда и за сву вредност инвестиције, прикраћен.

Чини ми се да ме стога разумеју ретки.

Рецимо, младићи на углу, у малом фотосервису.

На вратима њихове радњице, у којој обављају све замисливе врсте данашњег техничког перформанса – копирања, преношења са флешева, дискова, звучних и визуелних носача порука, слика, уметничких и осталих сигнала и података, па, ето, и са ретких филмских негатива, на било који од траженог материјала – стоји и плакатић:

Пушовања, венчања, љодшњице, први кораци Вашег дететша, рођендани, све сће снимили диџиталним фотодарашом. Сјајно! А где су Вам фотодрафије? Шта ћеће показати ћерки, сину? Какав је шеширић носила шоџ давноџ прелећа на Кошунњаку? По ком се дрвећу пеншрао?

Како је мама била лепа на његов први рођендан? Где су нестале шаши-не „плочнице” са стомака? Хард диск пукао, ЦД је изгребан ДВД се не от-вара? А фотографија Вашеџ прадеде с почетка прошлог века још увек траје и краси Вам породични албум...

Наравно, схватила сам ову поруку, у лету, од прве.

Да не помињем да је моја прва мисао, када се пробудим, да проверим да ли је свежањ очевих фотоса – дестиниран за неку од намена којима би увећао документарне увиде у један век, у читав његов тем-бр, светлост и сенку – заиста тамо, где сам га синоћ оставила. Да ли су фотоси поређани како сам мислила да је потребно, следом самог фил-ма, или хронологијом датума, распоредом тема, и – да ли су на броју. Тек потом ми преостаје да бринем за њихове копије, у овом или оном техничком модалитету – у рачунару, на флешу, или дискети.

Заправо, најсигурнија сам кад знам да су понекад и ти стари запи-си *откривени*, и да свој тихи, скровити живот настављају у мени. Мо-гу се сетити године, па и прилике, када су настали. Ја, која обично немам јасну представу о томе колико теже три нара у пластичној вре-ћици, или колико је тачно старија ноћ од дана.

Моћ „слика”!

Не знам да ли по свом својству тако непосредно урастају у галакси-ју моје перцепције и визуелно памтљивих сензација, или су добродо-шла оснажења моје жеље да нешто у овом дигитализованом свету титравих импресија, пролазности, и прилагодивих, коруптивних и фо-тошоп обрадом дорађених и прерађених „истина”, остане што је дуже могуће, да на свој непоткупив, старински начин, сведочи, и траје.

Чак и узнемирујућа фактографија, обасјана снимком, бесцена је.

Из њене истине извире „моја” истина.

Упорна, истрајна, необорива, у тој узнемирујућој очевидности. И стога већ лековита. Макар и у невероватном судару, или у могућој по-везаности своје и моје збиље, што се кад-тад негде додирну, сударе. Понегде и срасту. Постану моје, сасвим личне, и када говоре о нечему сасвим ванличном.

И не могу им више рећи збогом. А понајмање их могу заборавити.

Премда ме, признајем, још убедљивијом драматургијом, прогоне и слике из снова.

Каткад ме, а у томе, дабоме, нисам усамљена ни ретка, сасвим опу-стоше. А, каткад, и хране.

У сваком случају, уплету ме у своја нутарња бића, беспризорно ме за себе вежу. Премда крију своје почетке, и, за разлику од „слике”, не знам одакле потичу, ни зашто су им сценарија тако опсцено удаљена од свега знаног, и предвидљивог, и зашто су у том одређеном виду, драматургији и току, одабрале баш мене да се остваре.

Тешке, као суза таме.

Као да је, у раду мрака, једне другачије тамне коморе, испод склопљених очију, у дубини ноћи, на делу не само њихова субверзивна нарав, већ и њихова апсолутна моћ, која нас покори, чинећи нас, не ретко, безразложно рањеним, а остављајући нас исто тако неправедно и незаслужено разбољеним. Да ли ми се то обраћа неки ослобођени демон мог другог бића и тела, или биће саме таме, коме су потребне војске и кохорте недужних, да их пороби, и да се исказе.

Чак је, како већ увелико знамо, и сновна лепота каткад страшна. Несразмерна дневној, у којој је нема. Или налик некој давној, које се, тек по реткој препознатој нијанси осећања изгубљеног у времену, можемо присетити.

И, ма како осетљива или страшна та чудотворна па и чудовишна енергија сновања била, не можемо је изгнати из ћелија, неурона, из каквог год већ коренско стабло сна које се у нама задесило, а из којег настају, и којим нас запоседају сновне империје.

Када сам недавно момцима на углу однела три ролне филмова са Солунског фестивала поезије, да их развију, над њиховом радњицом угледах раднике, унајмљене да на првом спрату исте зграде поправе зид, ороноу од времена и влаге. Грубим потезима длета чистили су фасаду, ослобађајући је оштећених делова. Мој опрезни В. сместа ме је прихватио за руку, и нагнао да у луку заобиђем део тротоара испред раднице, где су у огромну, пластичну мрежу већ падали са висине читави комади зида.

Исте ноћи, сањала сам да смо В. и ја, веома брижни, на коленима превијали Иву, власника раднице за израду фотографија. Занетог пословима, какав уистину јесте, у мом сну га је, ко зна како, при изласку из радње, погодио комадић малтера оштећене фасаде.

Стављали смо му облоге, мале компресе, заустављајући крварење из ранице крај саме аркаде, чекајући долазак Прве помоћи. Моја брига за рањеника била је, како сновима и приличи – безмерна. И безмерно разнежена. Као да се тиче неког најближег у мом животу.

Наједном је између мене, и тог младог, услужног и љубазног, али одмерног, уљудно дистанцираног младог човека, сан створио необично снажну повезаност, јер ми је, ослоњен на крило, у мом сновању, тешко дишући и једва се померајући, мимиком, и трептајем ока, он ипак упућивао прећутну захвалност што сам ту, и што сам му ту врсту првог окриља и помоћи могла пружити.

Изјутра смо В. и ја отишли да подигнемо развијене филмове и наручимо фотографије. Ива нас је дочекао као и увек – уз лаки наклон, љубазни поздрав, али са уобичајеном пословном уздржаношћу.

Бејаш уистину затечена. Премда је сваки вид запрепашћености при судару сна и јаве, смешан, детињаст, и наравно, излишан.

Где се дела она блискост, које се никако нисам ослободила, а коју сам осећала ноћас, док се тај млади човек ослањао на моја колена – уздишући, и не кријући, својим плаветним, и помало замућеним и збуњеним погледом, болећиву захвалност рањеника – нисам себи могла себи разјаснити.

Иако му на челу не приметих, са олакшањем разуме се, ни најмањи траг било какве озледе, у мени је остао и настављао да дамара веома снажни ноћашњи запис бриге, и узнемирености, чак и паничног страха. Нека врста предисторије неког посве могућег збиљског призора, који се, поникао из сна, није предавао.

Снови!

И сав тај ужас снографије! Тако дубоко у нама записане, из нас надируће, офанзивне, непоробљиве. Шта нам, и са којим правом чине, без икаквих могућности да утичемо на њихов ток и исход, или, њихов карактер и све њихове сновне ноте.

Или да их се, једноствено, решимо, одрекнемо, да их избришемо, или бар ублажимо, замаскирамо. Или просто – заборавимо.

Читав океан фикција, које упијам упливима уметности, чини ми се, спрам снова, као благостив намет – у једном часу реалност, у другом питање утисака, и процене, са великим шансама да оне, те фикције, могу бити ублажене, потиснуте, па и заборављене. Јер у коначној и ригидној последици – постоји та могућност усвајања или одбијања – спонтаног, или критичког избора. Чак и оно што сама имагинирам, могу у једном часу, слободним потезом воље, или пера, додира тастатуре, прекинути, изменити, у себи порећи, или укинути.

Одакле сновима та ћуд и снага да ме запоседну тако снажно да се питам јесам ли са њима, или без њих, оно што уистину јесам.

Одакле им *право* да без мог знања расту у потаји, и да из мене израсту: из циркулације мог бића, из невидљивог и незананог, померивог и покретног средишта мојих емоција, моје без-вољне имагинације, а опет тако органске, разгранате, непорециве, да их не могу ничим поткупити, нити отклонити, након буђења.

Ни задуго потом.

Да, другим речима, толико моћно и бесрамно кроје мој емотивни свет, и мој скривени, двојни идентитет, да упиру прстом у моје неостварене жудње, неухватљиве и нереалне надграње, да састављају моје билансе, подсмехују се мојим губицима, и тако лепо, кап по кап, обликују, и чине видљивим и јасним, све сузе моје нутрине.

Па се пробудим, у зноју битке за живот некога кога знам тек у пролазу. Очајавам што је умро сусед – лепо читам његову умрлицу на улазним вратима наше вишеспратнице. И готово да сам на прагу тога да му се извиним, следећег јутра, када га видим на пијаци, како спокојно бира најлепше јабуке за породицу.

Или ме ухвате у ватреном трансу уверења да имам љубавника. Кога у стварности једва препознам у лику продавца у трафици. Љубазног, додуше, коме ипак, не знам ни име, нити се могу сетити када је заправо ту, у тој кућици за дневну штампу и ревије, отпочео свој рад.

Да ли су сенка збиље, или сам ја сенка њихове реалности, умножене у новим и новим документима непознатог изворника. Чија сенка – или реалност сна – као незаслужена награда, и болест, цртеж немогућег, или најснажнија од свих фикција, одбија да ме напусти.

Живи у мени, као цвет таме, којем чак не умем дати ни право име.

У стварности, можеш доживети, и преживети, отпуштање са посла. Раскид са пријатељем. Развод. Али од снова је немогуће развести се.

Држе те у свом осинеџу, кошмарном или благословеном гнезду.

Не можеш их отпустити. А када ћеш бити отпуштен, предат простору без њиховог уплива и моћи, као реци заборављања, у којој ће се загубити тај тобом створени, нетражени документ о непознатом теби, не можеш ни наслути.

Веровоо или не у божанства, показује се, Хишнос је, на сваки начин ту. Свемоћан, и на делу.

Док је твог света, у теби, твој чудесни бог оглашава се тобом.

Само си шкољка, у којој малени фрагмент икада виђеног, из васколиког свог космоса, заривен у меко ткиво памћења, наставља да расте, да твори свој невиђени и нечувени макрокосмос чија се реална, посве уверљива, и на свој начин доследна фантастика, једва икада да до краја ухватити, спознати и растумачити.

Мој пријатељ, грчки песник, понавља у полушали, а можда имајући у виду у неку архајску, поновљиву, судбинску драматургију, која му се чини, у свом апсурду неоткривених законика збивања, најпре прихваљивом, да смо сви ми, и иначе, само фигуре у великој Божијој игри. Он, Створитељ, редитељ је нашег филма, у којем улогу не бирамо ми, нити је унапред знамо. На нама је да одиграмо, најбоље што знамо. Али, у основи, управо онако како је то Зналац игре замислио.

Али, испоставља се, постоји још један, непознати бог, режисер једног другог, унутарњег филма, у којем си једнако тако актер, ма колико ти се чинило да си и притајени његов, необзањени стваралац. Сваке ноћи, па и више пута заредом током ње, играш час једну час другу улогу, не бивајући у прилици да претходно прочиташ сценарио. И свака од додељених рола косне те, мења, усеца се у тебе. Дубоко. Носиш је, као један од могућих идентитета, који се, ето, управо у тој ноћи, и у том сну, обистинио. По налогу истог, тајанственог Кројача душе.

Два су Маистра, тако, непрекидно на делу. Онај изнад видљиве сцене, непрекидно упуслен нитима твоје судбине, и овај што те засипа безбројним сновним артефактима, светлостима рефлектора или та-

мом, те си непрекидно суочен са спољашњом и унутрашном страном филмографије, која је, у ствари сам твој, унутарњи, најживљи живот.

У Њихова дела дакле, без узмака смо уплетени.

Остављају нас без даха, а настављају без предаха.

И какви год били њихови жанрови, не можемо их унапред знати, нити из њих искорачити.

Чак и изјутра, док се будимо, питање је јесмо ли уистину пробуђени.

Или је јава тек друга страна медаље, продужетак судбине, вођене из оних других, тајних предела Игре, којом тече наша збиља.

А шта је у тој збиљи уистину стварност? Ако је започињемо – сном.

Мај, 2013.